
Ramiza Smajić

Sjedinjene Države nisu više mjerilo stabilnosti Evrope*

Nakon imperija naslov je knjige kojom je pariška izdavačka kuća Gallimard oživjela jesen 2002. godine u Francuskoj. *Le Canard Enchaîné, Le Monde des Livres, Telerama, l'Humanité, La Croix, Charlie Hebdo, Le Figaro Littéraire, Les Echos, Minute, Politis, Le Point, Marianne, Monde, La Tribune*, dakle skoro svi najčitaniji ondašnji mediji su samo tokom mjeseca septembra donijeli, jedni prikaz ovog djela, drugi intervju s njegovim autorom. Emmanuel Todd je antropolog, demograf i historičar koji je još 1976. godine privukao pažnju čitalačke publike svojom najavom i analizom raspada "sovjetskog bloka". U godinama koje su uslijedile napisao je niz članaka i djela, od kojih treba posebno izdvojiti *Ekonomске iluzije*, esej iz 1997. godine u kojem govori o stagnaciji razvijenih društava uopće. Najnovijom knjigom E. Todd se upušta u analizu onoga što on naziva "razgradnjom američkog sistema", uz ključnu tezu da je "američka snaga u uzmicanju i da danas, uistinu, nema ništa što bi opravdalo viziju jedne nedodirljive Amerike". Čitalac koji se baš i ne snalazi u komplikovanim dešavanjima na polju svjetske političke ekonomije na 235 stranica ove knjige posve jednostavno prati inače vrlo ozbiljnu razradu fenomena opadanja "američkog imperija".

Današnji svijet je suviše dinamičan, suviše raznolik, pa i suviše silan da bi prihvatio dominaciju jedne moći. Odmjeravanje demografskih i kulturnih, industrijskih i monetarnih, ideoloških i vojnih snaga ne dopušta više prihvatanje Amerike kao nedodirljivog faktora moći. U mentalnoj strukturi današnjeg čovjeka Amerika je još onakva kakva je bila u vrijeme hladnog rata, no suštinski Sjedinjene Države su izgubile onu vrstu utjecaja i kontrole koju su ranije imale nad zemljama poput Irana i Iraka, a danas im se to isto dešava i sa Saudijskom Arabijom. Zemlje koje "kraljuju" naftom ulaze u jednu

* Emmanuel Todd, *Après l'Empire. Essai sur la décomposition du système américain*. Paris, Gallimard, 2002

fazu kulturnog preispitivanja, moglo bi se reći i krize, koja polahko uklanja Ameriku kao dominantno utjecajnog faktora.

E. Todd već u prvom poglavlju obrađuje mit o univerzalnom terorizmu temeljitim pregledom procesa alfabeticizacije i globalizacije u svijetu, kulturne i demografske revolucije, krize tranzicije, politike i demografije uopće, te islamske tranzicije, pakistanskog i saudijskog pitanja, kao i slučaja Jugoslavije. S obzirom na ulogu koju su u ovim pitanjima imale Sjedinjene Države, kao i na stav koji zauzimaju u dešavanjima nakon 11. septembra 2001. godine, nameće se nedvosmislen utisak da borba SAD-a protiv terorizma nije ništa drugo do pokušaj održavanja hegemonije koja više ne postoji. Aktivnosti Sjedinjenih Država na vojnom planu E. Todd karakterizira kao "visoko teatralizovanu agitaciju", i to na način militarnog mikroteatralizma. Krajnje plastičan primjer je objekt na kojem SAD danas ispituju svoju moć: Irak, zemlja s dvadeset miliona stanovnika izgladnjelih godinama blokade, po američkim teorijama je zemlja koja proizvodi i prijeti da upotrijebi oružje za masovno i bakteriološko uništavanje. Iako se sve vrti oko "snova" vezanih za naftu iz Perzijskog zaliva, želja za vojnom afirmacijom na Srednjem istoku niče iz straha da će Sjedinjene Države biti istisnute od bloka kojeg danas sve češće definiramo kao "Evro-Azija". To je ono o čemu danas otvoreno govore i američki stratezi. Realno slaba, bez prave kopnene vojske, s većom potrebom da ima baze nego nosače aviona, Amerika stoji na stanovištu da će sve svoje probleme riješiti napadajući nejake i ko zna sve čim ispaćene zemlje kakav je danas Irak. I nafta je svakako važna stavka u pogledu sadašnjih aktivnosti Amerike prema Iraku, ali Todd na više mjesta ističe da nafta ne može biti istinski razlog pokretanju rata u Iraku. Naime, na koji bi se način, ako to nije kopnenim sredstvima, jedna zemlja mogla okupirati u svrhu ovladavanja naftom? Nafta je, ustvari, posljednja krinka teatralnog militarizma čija bi manifestacija, to se ne smije gubiti iz vida, izazvala ogromne ljudske žrtve.

Svakako da će biti čitalaca koji će tražiti drugovrsne izvore svim ovakvim dešavanjima, između ostalog u svjetskoj koegzistenciji dvaju ili više sistema, inkompatibilnosti društvenih modela, što često postaje problem kada ljudi različitih boja i rasa žive zajedno na istoj teritoriji. Asimilacija može pretpostaviti istinski kulturni konflikt. Međutim, i ovim posljednjim djelom, i brojnim intervjuima koje je dao francuskim medijima, E. Todd ističe da je čist apsurd smatrati da je konflikt između Amerike i arapskih zemalja antropološke prirode.

Iako je ovo djelo razradio dosta prije rata u Iraku, Todd je u skoro svim segmentima ocrtao dešavanja do kojih će doista ubrzo i doći. Na strate-

škom planu, Amerikanci su, govorio je Todd, već gubitnici, započeli rat u Iraku ili ne. Ne krenu li s tim zahvatom, bit će to izraz njihove slabosti, s obzirom na sav ovaj pritisak dosad. Započnu li, pak, to, javno će se okarakterizirati kao zemlja koja prijeti miru u svijetu, što će opet izazvati dva procesa u Evropi: prvo, što je već počelo, samoorganiziranje Evrope, i to ne *protiv* nego *bez* Sjedinjenih Država; drugo, transformiranje Rusije, i pored njenih slabih tačaka na društveno-ekonomskom polju, u jednu formu zemlje-protektora za Evropljane, prvenstveno zahvaljujući snazi njenog vojnog arsenala. To će biti strateška katastrofa za SAD.

Čitalac može da postavi pitanje o paradoksu Toddovog stava o slabljenju moći Amerike i stalne Bushove afirmacije snaga oko iračkog pitanja. Todd upozorava na Bushovo uporno busanje: "Mi smo jaki! Mi smo moćni!", što inače nije praksa onih koji to doista jesu. Želja za vojnom afirmacijom je ustvari jedna vrsta kompenzacije koja treba da maskira gubitak moći, i to one koja se tiče prvenstveno ekonomskog polja. Uzmimo samo osamdesete godine kada se cijeli ili gotovo cijeli svijet izjašnjava za hiperdinamizam državne ekonomije, američka industrija bilježi krajnje neobičnu akceleraciju. Komercijalni deficit SAD-a je samo u periodu između 1993. i 2000. godine skočio sa 100 na 450 milijardi dolara. Dakle, Amerika je danas dubinski izmijenjena, ovisna o svijetu, bez ikakve mogućnosti da se distancira. Ova zemlja je nakon 1945. bila hipermoćna, totalno autonomna na industrijskom i energetskom planu. Mogla je svim područjima u svijetu, naročito Evropi i Japanu, omogućiti sve ono što im je bilo potrebno za rekonstrukciju ili vojnu pomoć neophodnu za njihovu "zaštitu", sve u duhu "američkog mira". Mi danas živimo u jednom sasvim drugačijem svijetu u kojem Sjedinjene Države nisu mjerilo stabilnosti Planete nego tek jedna demokratija među svim drugim.

Za razliku od Sjedinjenih Država, Evropa nema posebnih problema s izvanjskim svijetom. Posljednje poglavlje svoje knjige Emmanuel Todd posvećuje emancipaciji Evrope koja je globalno osjetila da u miru ima dugoročni strateški interes. Evropa je u normalnoj komercijalnoj interakciji s ostatkom Planete, kupuje neophodna osnovna sredstva i energiju uvozi plaćajući prihodima dobivenim od svog izvoza. Istovremeno, vanjska politika SAD-a se ne udaljava od dva osnovna konflikta: onog s Rusijom, sve jačim kameonom spoticanja za američku hegemoniju, i onog s islamskim svijetom, koji u posljednje vrijeme predstavlja stalnu scenu za prikazivanje američke vojne moći.

Što se tiče Rusije, sve ukazuje na to da ona postaje ozbiljan partner, ne toliko u ekonomskom i vojnom smislu koliko na polju izvoza nafte i priro-

dnog gasa. Razmotrimo li, pak, problematičnost situacije s Izraelom, uvidjet ćemo koliko ekonomska realnost sugerira da kritični izraelsko-arapski region krene sferom kooperacije sa središtem u Evropi i na dovoljnoj distanci od Sjedinjenih Država. Odnos Amerike i Izraela može se posmatrati kao odnos dviju kolonijalnih imigrantskih zajednica koje nemaju garancije stabilnosti na duge staze. S druge strane, Evropa od muslimanskog svijeta dobiva suviše važan procent imigranata: Pakistanaca u Engleskoj, Marokanaca u Francuskoj, Turaka u Njemačkoj, da bi oni bili nominirani tek kao značajne grupe. Djeca tih imigranata su građani zemlje domaćina. Evropa se, naravno, mora držati puta mira i sporazumijevanja ne samo zbog geografskih okolnosti nego i radi svog unutrašnjeg mira. Ovdje se Sjedinjene Države pojavljuju kao generator nereda, koliko unutrašnjeg toliko i međunarodnog. U napadima mladih Marokanaca na sinagoge početkom 2002. godine, Francuska je prva osjetila posljedice destabilizacije uzrokovane američko-izraelskom politikom, makar se dublji uzroci vezali i za samo francusko društvo. Ne vidimo zašto ne bi i Njemačka sa svojim Turcima ili Engleska s Pakistancima osjetila isti destabilizirajući utjecaj SAD-a u godinama koje predstoje. No, jedno svakako treba istaći: iako se Evropljani uvijek doimaju da su u pozadini svjetske političke ekonomije, najveća stvar koju su uradili u posljednje vrijeme je to što su napravili "euro". "Euro" je za američku hegemoniju teža stvar od Bin Ladena.

U želji da još jednom podvučemo konkretnost i realnu stranu Toddovog djela, donosimo njegov zaključak, uz informaciju da će djelo ubrzo biti dostupno i u prijevodu na bosanski jezik: "Delokalizovanje nekih svjetskih institucija iz Sjedinjenih Država prema Evroziji doprinijelo bi jednako usklađivanju svjetske političke superstrukture sa ekonomskom realnošću svijeta. Stvaranje novih međunarodnih instanci je, nesumnjivo, jednostavniji put, sa manje konflikata, od premještanja MMF ili Svjetske banke, jako devalorizovanih institucija danas prema svima. Ovi prijedlozi za djelovanje su tek uobličavanje suštine, shvatanje realnosti odnosa ekonomskih snaga u svijetu. Ako svijet teži ravnoteži i smirivanju prirodnom igrom demografskih, kulturnih, socijalnih i političkih snaga, nikakva velika strategija, istinu govoreći, nije neophodna. Jednu stvar apsolutno treba izbjeći: zaboraviti da su i danas, kao i jučer, istinske snage u demografiji i edukaciji, a istinska moć u ekonomiji.

Ne služi ničemu gubiti se u fatamorgani vojnog natjecanja sa Sjedinjenim Državama, vojnog pseudonatjecanja koje vodi stalnim intervencijama u zemljama bez realnog strateškog značaja. Ne trebamo, za američkom armijom, mijenjati teatarski koncept operacije za koncept teatarske operacije. Intervencija u Iraku na njihovoj strani bilo bi samo igranje male uloge u krvavom vodvilju.

Nijedna zemlja XX stoljeća nije uspjela da razvije svoju moć ratom, ili tek pojačanjem svojih vojnih snaga. Francuska, Njemačka, Japan i Rusija su jako puno izgubili u takvoj igri. Sjedinjene Države su izašle kao pobjednici iz XX stoljeća, zato što su znale, u dugom vremenskom periodu, odbijati da uđu u vojne konflikte Starog svijeta. Slijedimo primjer te prve Amerike, te koja je uspjela. Osmjelimo se da budemo čvrsti u odbijanju militarizma i prihvatanju da se koncentrišemo na ekonomske i socijalne probleme unutar našeg društva. Ostavimo današnju Ameriku, ako to ona želi, da crpi preostalu energiju u njenoj "borbi protiv terorizma", ustvari, borbi da zadrži hegemoniju koje više nema. Ako ona bude uporna u želji da pokaže svoju sveć, doći će do toga da će svijetu pokazati samo svoju nemoć."